

POKUŠAJ KRIVIČNOG DELA*

Dragan Jovašević*
Pravni fakultet Univerziteta u Nišu

Od donošenja odluke za izvršenje krivičnog dela do prouzrokovanja posledice u spoljnom svetu moguće je više stadijuma (faza): odluka, pripreme radnje, pokušaj i svršeno delo. Kao specifičan stadijum u izvršenju krivičnog dela koji se na osnovu donete odluke sastoji u preduzimanju radnje izvršenja krivičnog dela, ali bez nastupanja posledice javlja se pokušaj. To je mogući, fakultativni i izuzetno kažnjivi stadijum pod uslovom da se radi o težem krivičnom delu za koje zakon propisuje kažnjavanje. Upravo o pojmu, vrstama, karakteristikama, sadržini i pravnoj prirodi pokušaja krivičnog dela govori ovaj rad.

KLJUČNE REČI: odluka / radnja izvršenja / odsustvo posledice / pokušaj / krivično delo / kazna

UVOD

Krivično delo je protivpravno skrivljeno u zakonu određeno delo. Kao osnovni i najvažniji element pojma krivičnog dela javlja se delo (radnja učinioaca sa prouzrokovanom posledicom u spoljnom svetu). Donošenje odluke o izvršenju krivičnog dela se javlja kao prvi, obavezni stadijum u izvršenju krivičnog dela uopšte. To znači da nema krivičnog dela ako pre toga učinilac nije posle kraćeg ili dužeg misaonog, psihološkog procesa doneo

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

* E-mail: jovas@prafak.ni.ac.rs

odluku o njegovom izvršenju. Preduzimanjem delatnosti koja je u zakonu određena kao elemenat bića krivičnog dela, ostvaruje se po pravilu posledica krivičnog dela u smislu promene ili stanja u spoljnom svetu. U tom slučaju postoji svršeno krivično delo. Ova se posledica u vidu povrede ili ugrožavanja javlja na objektu krivičnog dela, a taj objekat pripada oštećenom licu, žrtvi ili pasivnom subjektu¹.

Ponekad je potrebno pre preduzimanja radnje izvršenja preduzeti jednu ili više pripremnih radnji kojima se zapravo stvaraju uslovi i pretpostavke da bi se planirano krivično delo uopšte moglo izvršiti, odnosno da bi se delo moglo izvršiti lakše, brže, efikasnije i jednostavnije. U takvom slučaju postoje pripreme radnje koje se javljaju kao drugi mogući, ali neobavezni stadijum u izvršenju krivičnog dela². Retki su krivični zakoni danas koji izričito predviđaju pripreme radnje kao opšti institut krivičnog prava budući da se ove delatnosti još uvek nalaze van bića krivičnog dela i objektivno ne predstavljaju opasnost po zaštićeno dobro.

No, moguće je da preduzetom radnjom koja predstavlja obeležje bića konkretnog krivičnog dela, posledica koja se htela, želela i nameravala ostvariti na taj način, ipak izostane. U takvom slučaju postoji pokušaj krivičnog dela ili nedovršeno delo. Zbog ispoljenog stepena opasnosti koja je pretila ugrožavanjem zaštićenog dobra i zbog ispoljene kriminalne volje učinioca pri preduzimanju delatnosti krivičnog dela, svi savremeni krivični zakoni koji uopšte poznaju pokušaj krivičnog dela kao opšti institut krivičnog prava, predviđaju kažnjavanje njegovog učinioca. U našem krivičnom pravu pokušaj je kažnjiv ako je upravljen na izvršenje krivičnog dela za koje je propisana kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, odnosno kada to zakon izričito propiše u posebnom delu, pri čemu se učinilac može i blaže kazniti.

POJAM POKUŠAJA KRIVIČNOG DELA

Pokušaj ili nedovršeno krivično delo³ je mogući, dakle, neobavezni stadijum u izvršenju krivičnog dela. On postoji kada je izvršenje krivičnog dela započeto sa umišljajem, ali nije dovršeno (član 30. KZ). To je, dakle, umišljajno započinjanje izvršenja krivičnog dela koje nije dovelo do

¹ D. Jovašević, *Krivično pravo, Opšti deo*, Niš, 2012. godine, str. 178-181.

² N. Mrvić Petrović, *Krivično pravo*, Beograd, 2005. godine, str.111-112.

³ D. Jovašević, *Leksikon krivičnog prava*, Beograd, 2011. godine, str.579.

nastupanja svih zakonskih obeležja krivičnog dela⁴. Kod pokušaja krivično delo ostaje nekompletno jer se ostvaruje samo jedan njegov zakonski deo⁵. Ovaj stadijum može da traje samo do momenta dok ne nastupi posledica u smislu promene ili stanja na objektu napada⁶.

Pokušaj krivičnog dela zapravo postoji kada je krivična volja obelodanjena radnjom koja po ukupnom planu učinioca neposredno vodi ugrožavanju zaštićenog objekta konkretnog krivičnog dela⁷. Kod pokušaja učinilac, pošto je doneo odluku i eventualno izvršio pripremne radnje, prelazi na ostvarivanje radnje izvršenja, odnosno preduzima jednu ili više delatnosti koje su određene kao zakonski element bića konkretnog krivičnog dela⁸. Ali i pored preduzimanja radnje od strane učinioca, na određeni način ili određenim sredstvom, ipak ne dolazi do nastupanja posledice u smislu promene ili stanja u spoljnom svetu, pa se ne ostvaruje biće krivičnog dela u potpunosti, već samo delimično⁹. Praktično u savremenom krivičnom pravu je prisutna tendencija proširivanja zone kažnjivosti¹⁰ tako što se u definisanju i kvalifikovanju graničnih zona po definiciji relativno osunčenih i ne do kraja rigidnih, viša kasnija faza u procesu izvršenja krivičnog dela (pokušaj krivičnog dela) proširuje prema prethodnoj fazi (pripremne radnje) obuhvatajući pojedine njene manifestacije. Tako dolazi do proširenja pojma svršenog dela kroz formalna krivična dela – dela bez posledice¹¹.

⁴ Na sličan način govori i T. Živanović kada svršeno i pokušano delo određuje kao dve pojamo najviše opšte vrste krivičnih dela (T. Živanović, Osnovni problemi krivičnog prava, Beograd, 1930. godine, str.99)

⁵ Z. Stojanović, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2001. godine, str. 220.

⁶ M. Đorđević, Đ. Đorđević, Krivično pravo, Beograd, 2014. godine, str. 74.

⁷ D. Jovašević, V. Ikanović, Krivično pravo Republike Srpske, Opšti deo, Banja Luka, 2012. godine, str. 134.

⁸ Neki inostrani krivični zakonici proširuju pojam pokušaja. Tako u Crnoj Gori u odredbi čl. 20. stav 2. Krivičnog zakonika kao započinjanje izvršenja krivičnog dela smatra se i upotreba određenog sredstva ili primena određenog načina izvršenja ako su oni zakonom određeni kao obeležja krivičnog dela (Lj. Lazarević, B. Vučković, V. Vučković, Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore, Cetinje, 2004. godine, str. 80-83)

⁹ B.Pavišić, V.Grozdanić, P. Veić, Komentar Kaznenog zakona, Zagreb, 2007. godine, str.144-145.

¹⁰ B.Petrović, D. Jovašević, Krivično pravo Bosne i Hercegovine, Opći dio, Sarajevo, 2005. godine, str. 159.

¹¹ Krivični zakonik Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije broj: 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.

SLUČAJEVI U KOJIMA POKUŠAJ KRIVIČNOG DELA NIJE MOGUĆ

Iako pokušaj krivičnog dela predstavlja institut opšteg dela krivičnog prava i jedan od stadijuma u izvršenju krivičnog dela, to ipak ne znači da se pokušaj može pojaviti kod svih krivičnih dela, odnosno kod svakog krivičnog dela¹². Naime, postoje takva krivična dela kod kojih pokušaj nije moguć zbog njihove prirode kao što su to prava krivična dela nečinjenja (kod kojih se radnja izvršenja sastoji u nečinjenju, svesnom i voljnom propuštanju telesnog pokreta. Ovde se, zapravo, radnja izvršenja sastoji u neizvršenju određene obaveze koja je sadržana u naređujućoj, inhibitornoj normi da se preduzme određena delatnost)¹³.

Dalje, pokušaj krivičnog dela nije moguć kod onih dela kod kojih i samim preduzimanjem radnje izvršenja postoji svršeno krivično delo. Ovde je, dakle, momenat započinjanja radnje izvršenja dovoljan za postojanje svršenog krivičnog dela bez obzira da li je posledica nastupila ili ne, ili pak uopšte nije mogla da nastupi pod postojećim okolnostima. Takođe, postoje i takva krivična dela kod kojih nije moguć svršeni pokušaj budući da se preduzimanjem radnje izvršenja ostvaruje svršeno krivično delo. Radi o se, naime, o takvim krivičnim delima koja u svom zakonskom opisu bića dela ne sadrže posledicu kao obavezan, konstitutivni element. To su krivična dela koja za posledicu imaju apstraktnu opasnost kod kojih zapravo započinjanjem preduzimanja radnje izvršenja postoji svršeno krivično delo jer je stvorena opšta, apstraktna opasnost po napadnuto dobro. To su neprava ili apstraktna krivična dela ugrožavanja.

U jednom delu pravne teorije¹⁴ se dalje smatra da pokušaj nije moguć ni kod verbalnih krivičnih dela. To su dela koja se sastoje: 1) u odavanju tajne njenim saopštavanjem drugom licu, 2) u pozivanju ili podsticanju drugih lica na vršenje krivičnih dela protiv ustavnog uređena ili na nepostupanje po zakonitim odlukama ili merama državne vlasti ili 3) u povredi časti ili ugleda drugog lica saopštavanjem neistinih ili istinitih, ali nepristojnih, difamnih činjenica i okolnosti i sl.

Konačno, pokušaj krivičnog dela nije moguć ni kod delatnosnih krivičnih dela. To su krivična dela za čije postojanje i pravnu kvalifikaciju zakon ne traži

¹² Lj. Selinšek, Kazensko pravo, Splošni del in osnove posebnega dela, Ljubljana, 2007. godine, str.181.

¹³ Lj. Jovanović, D. Jovašević, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2003. godine, str.77

¹⁴ B. Čejović, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2002. godine, str.301

nastupanje posledice dela. Suština ovih dela se zapravo sastoji u preduzimanju protivpravne, u zakonu određene delatnosti pa se ova dela smatraju svršenim samim momentom preduzimanja radnje izvršenja u celosti¹⁵.

ELEMENTI POKUŠAJA KRIVIČNOG DELA

Iz domaćih i inostranih zakonskih tekstova, proizilazi da pokušaj predstavlja nedovršeno krivično delo, delo koje je sa umišljajem započeto, ali nije dovršeno¹⁶. Pokušaj krivičnog dela, zapravo, predstavlja poseban isečak iz celokupne dinamike kriminalnog događaja smešten između pripremnih radnji i dovršenja krivičnog dela¹⁷. To delimično ostvarenje krivičnog dela preduzimanjem napada na zaštićeno dobro čini suštinu pokušaja. Pokušaj, dakle, predstavlja napad na krivičnim pravom zaštićena dobra sa ciljem, sa namerom da se prouzrokuje promena na objektu napada, tj. ostvarenje zabranjene posledice. I upravo to izostajanje ciljane posledice formira pokušaj kao opasnu delatnost bez rezultata. Preduzimanje radnje krivičnog dela kojom se napada na zaštićeni objekat i izostanak posledice koja se htela ostvariti preduzetom radnjom čine bitne elemente pokušaja bez obzira na to da li je napad bio podesan za ostvarenje posledice ili ne¹⁸.

Prema tome, pokušaj postoji onda kada je krivično delo započeto sa umišljajem, ali nije dovršeno bez obzira na to da li je moglo biti izvršeno ili ne, tj. da li je posledica mogla nastati ili ne¹⁹. Za postojanje pokušaja je potrebno ispunjenje sledećih elemenata: 1) preduzimanje umišljajne delatnosti (namerno postupanje učinioca) što zahteva prethodno donetu odluku za izvršenje krivičnog dela, 2) započinjanje (početak) krivičnog dela preduzimanjem radnje izvršenja i 3) odsustvo posledice odnosno nedovršenost dela.

Prvi element pokušaja je preduzimanje dela sa umišljajem. To isključuje mogućnost postojanja pokušaja krivičnog dela iz nehata, odnosno pokušaj ne može da postoji kod nehatnih krivičnih dela. A delo je preduzeto sa umišljajem ako je prethodno postojala odluka učinioca da

¹⁵ P. Novoselec, Opći dio kaznenog prava, Zagreb, 2004. godine, str. 273-275.

¹⁶ V. Grozdanić, M.Škorić, Uvod u kazneno pravo, Opći dio, Zagreb, 2009. godine, str. 144-145.

¹⁷ grupa autora, Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije, Savremena administracija, Beograd, 1995. godine, str.109-110

¹⁸ M. Babić, I. Marković, Krivično pravo, Opšti dio, op.cit. str.224-225.

¹⁹ B. Čejović, Krivično pravo u sudskoj praksi, Prva knjiga, Opšti deo, Beograd, 1985. godine, str.170-172

pristupi njegovom izvršenju i preduzimanje delatnosti koja ima za cilj, nameru da prouzrokuje posledicu (čija predstava u svesti učinioca i predstavlja unutrašnji pokretač učinioca na aktivnost). Ta odluka treba da obuhvati svest učinioca o svim okolnostima bića krivičnog dela, kao i volju učinioca da to delo izvrši. Tamo gde nije postojala odluka za izvršenje određenog krivičnog dela ne može da postoji ni pokušaj²⁰.

Da bi postojao pokušaj, delo mora biti započeto. To je drugi element pokušaja. Delo je započeto kada je učinilac preduzeo jednu ili više delatnosti koje prema zakonskom opisu čine radnju izvršenja krivičnog dela. Radi se, naime, o delatnostima koje su preduzete na određeni način, određenim sredstvom, na određenom mestu i u određeno vreme, dakle pod okolnostima i uslovima koje ulaze u sastav bića krivičnog dela²¹. Radnja izvršenja je započeta kada je preduzeta prva delatnost koja ulazi u sastav radnje izvršenja²². Delo je započeto i onda kada su izvedene sve delatnosti koje ulaze u njen sastav, tj. kada je radnja u potpunosti ostvarena, ali je rezultat izostao²³. Dakle, za postojanje pokušaja je bitno da je preduzeta delatnost koja neposredno, direktno vodi ka prouzrokovanju posledice krivičnog dela²⁴.

Započinjanje radnje izvršenja (kao element pokušaja) od značaja je i za rešavanje brojnih krivičnopравниh pitanja u sudskoj praksi kao što su sledeća²⁵: 1) kod složenog krivičnog dela (kao oblika prividnog realnog sticaja) koje se sastoji od dve ili više povezanih delatnosti, samim preduzimanjem prve radnje iz sastava dela, postoji pokušaj složenog krivičnog dela (npr. kod krivičnih dela razbojništva ili razbojničke krađe), 2) kod krivičnih dela kod kojih je kao element bića dela predviđen poseban način ili sredstvo izvršenja – upotreba sile ili pretnje, pokušaj postoji samim momentom primene sile ili pretnje prema nekom licu ili predmetu (npr. kod krivičnog dela silovanja), 3) kod krivičnih dela kod kojih je kao element bića predviđeno i preduzimanje neke od pripremni radnji, samim preduzimanjem ovakve delatnosti, ostvaren je i pokušaj krivičnog dela (kod krivičnog dela teške krađe provaljivanjem ili obijanjem zatvorenog prostora da se dođe do stvari koja je predmet radnje), 4) kod posrednog izvršilaštva gde se učinilac za izvršenje krivičnog dela poslužuje drugim licem

²⁰ B. Pavišić, V.Grozdanić, P. Veić, Komentar Kaznenog zakona, Zagreb, 2007. godine, str.145.

²¹ N. Mrvić Petrović, Krivično pravo, op.cit.str.112.

²² Lj. Selinšek, Kazensko pravo, Splošni del in osnove posebnega dela, op.cit. str. 181

²³ V.Grozdanić, M.Škorić, Uvod u kazneno pravo, Opći dio, op.cit. str.144-146.

²⁴ M.Đorđević, Đ.Đorđević, Krivično pravo, op.cit. str.74-75.

²⁵ grupa autora, Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije, op.cit. str.114.

(neposrednim, faktičkim izvršiocem) kao sredstvom za izvršenje dela, pokušaj dela postoji kada to lice (neposredni izvršilac) započne sa preduzimanjem radnje izvršenja koja je elemenat bića krivičnog dela i 5) momenat započinjanja radnje izvršenja krivičnog dela je od značaja kod krivičnih dela za čije ostvarenje je neophodno potrebno da i sama žrtva (pasivni subjekt ili oštećeni) preduzme neku od radnji koje vode procesu ostvarenja posledice krivičnog dela. U takvim slučajevima, već samo stvaranje uslova, situacije koja neposredno prethodi radnji žrtve, predstavlja pokušaj krivičnog dela.

Treći elemenat pokušaja je izostanak posledice krivičnog dela i to nezavisno od okolnosti koje su vezane za ličnost učinioca dela²⁶. Za pokušaj krivičnog dela je najvažnije da krivično delo nije dovršeno. To znači da je radnja izvršenja započeta pa prekinuta ili je radnja izvršenja dovršena, ali posledica u smislu promene ili stanja u spoljnom svetu ipak nije nastupila. Prema tome, nepostojanje posledice, njen izostanak odnosno nenastupanje je najbitniji elemenat pokušaja. Nedostatak posledice usled preduzete radnje izvršenja krivičnog dela čini bit, suštinu pokušaja.

VRSTE POKUŠAJA KRIVIČNOG DELA

S obzirom na to da radnja izvršenja može biti započeta, pa prekinuta ili dovršena, okončana u potpunosti, zakon razlikuje dve vrste pokušaja. To su²⁷: a) svršeni pokušaj krivičnog dela i b) nesvršeni pokušaj krivičnog dela.

Svršeni pokušaj (*delictum perfectum*) se još u teoriji krivičnog prava naziva promašeno krivično delo. On postoji kada je učinilac započeo i dovršio radnju izvršenja, ali posledica krivičnog dela nije nastupila. U inostranoj literaturi je danas gotovo preovlađuje shvatanje prema kome svršeni pokušaj postoji kada učinilac veruje da je preduzeo sve što je potrebno za dovršenje krivičnog dela, ali je posledica ipak odsutna²⁸.

Nesvršeni pokušaj (*delictum imperfectum*) se u teoriji krivičnog prava još naziva prost pokušaj. On postoji kada učinilac započne radnju izvršenja, ali je ne dovrši pa se logično na taj način i ne steknu svi potrebni uslovi neophodni za nastupanje posledice krivičnog dela. Nesvršeni pokušaj naime postoji kada učinilac nije preduzeo sve delatnosti koje po njegovom planu treba da dovedu do nastupanja posledice krivičnog dela²⁹.

²⁶ Lj.Selinšek, Kazensko pravo, Splošni del in osnove posebnega dela, op.cit. str.181.

²⁷ B.Pavišić, V.Grozđanić, P. Veić, Komentar Kaznenog zakona, op.cit. str. 145.

²⁸ Z. Stojanović, Krivično pravo, Opšti deo, op.cit. str.225

²⁹ D.Jovašević, Praktikum za krivično pravo, Opšti deo, Niš, 2013. godine, str. 45-58.

Deoba pokušaja na svršeni i nesvršeni ima poseban značaj za sudsku praksu³⁰: 1) kod utvrđivanja ispunjenosti uslova za postojanje dobrovoljnog odustanka (budući da ovaj institut opšteg dela krivičnog prava nije moguć uvek kod svršenog pokušaja) i 2) u postupku odmeravanja kazne jer se za nesvršeni pokušaj blaže kažnjava budući da na ovaj način ispoljeni intenzitet prouzrokovane opasnosti i težina učinjenog dela, ali i ispoljena kriminalna volja učinioca krivičnog dela dobijaju blaži, niži stepen.

Pored navedene dve vrste "zakonskih" pokušaja u pravnoj teoriji je poznat i kvalifikovani pokušaj krivičnog dela. Kvalifikovani pokušaj krivičnog dela je, zapravo, vrsta pokušaja krivičnog dela gde se preduzetom radnjom, kojom se htelo ostvariti pokušano delo, prouzrokovalo biće drugog krivičnog dela. Ovaj pokušaj je od značaja za pravnu kvalifikaciju dela. Naime, u ovakvim slučajevima postoji pokušano krivično delo, a činjenica da je tim pokušajem ostvareno drugo krivično delo uzima se u obzir kod odmeravanja kazne za pokušano krivično delo³¹. U slučaju pak da je pokušano lakše, a usled preduzete radnje izvršenja tog dela je pak proizašlo drugo teže krivično delo, onda će postojati ili kvalifikovano krivično delo (pod uslovom da zakonik predviđa ovaj oblik odgovornosti i pooštreno kažnjavanje) ili sticaj krivičnih dela, ukoliko teže delo ne apsorbuje pokušano delo³².

PRAVNA PRIRODA POKUŠAJA KRIVIČNOG DELA

U teoriji krivičnog prava odavno se postavilo pitanje da li za pokušaj krivičnog dela treba kazniti učinioca i na koji način³³. U osnovi ovog pitanja zapravo se nalazi suština pokušaja, gde i pored preduzete radnje učinioca, posledica u smislu povrede zaštićenog dobra ipak nije nastupila. U davanju odgovora na ovo pitanje iskristalisala su se tri shvatanja. To su: 1) objektivno, 2) subjektivno i 3) objektivno-subjektivno.

Po objektivnoj teoriji pravni osnov pokušaja nalazi se u postojanju opasnosti za određeno pravno dobro, s obzirom na to da je učinilac ipak preduzeo jednu ili više delatnosti koje su upravljene na prouzrokovanje posledice krivičnog dela. Naime, usled tako preduzete radnje postojala je realna, stvarna, neposredna, bliska mogućnost da pravno dobro bude povređeno. Stoga je i logično da se za pokušaj krivičnog dela kažnjava.

³⁰ G.Marjanovik, Makedonsko krivično pravo, Opšt del, Skopje, 1998. godine, str.199-201.

³¹ M.Babić,J.Marković, Krivično pravo, Opšti dio, op.cit. str. 230.

³² N.Mrvić Petrović, Krivično pravo,op.cit.str.113

³³ B.Petrović, D.Jovašević, Krivično (kazнено) pravo Bosne i Hercegovine, Opći dio, op.cit. str. 178.

Međutim, pošto ne dolazi do posledice povrede (što znači da napadnuto dobro nije uništeno, oštećeno ili učinjeno neupotrebljivim) za pokušaj treba blaže kazniti nego za svršeno krivično delo.

Subjektivna teorija³⁴ pravni osnov pokušaja nalazi u ispoljavanju kriminalne, zločinačke volje na strani učinioca dela. Donoseći odluku da izvrši krivično delo učinilac je ovu odluku realizovao preduzimanjem aktivnosti, telesnih pokreta u spoljnom svetu sa ciljem, sa namerom da prouzrokuje nameravanu posledicu krivičnog dela. Zapravo ostvarenje posledice i predstavlja cilj donete odluke i preduzetih aktivnosti u pravcu njenog ostvarenja³⁵. Stoga po ovoj teoriji³⁶ nema potrebe da se pravi razlika između pokušaja i svršenog krivičnog dela jer se i u jednom i u drugom slučaju podjednako ispoljava kriminalna, zločinačka volja učinioca. S obzirom na to, budući da je preduzetom radnjom jasno i nedvosmisleno ispoljena u spoljnom svetu kriminalna volja učinioca za ostvarenjem krivičnog dela, treba podjednako kazniti učinioca i za pokušano i za svršeno krivično delo.

I konačno, po objektivno-subjektivnoj teoriji suština pokušaja se podjednako nalazi i u postojanju opasnosti za zaštićeno dobro usled preduzete radnje izvršenja i u izraženoj zločinačkoj, odnosno kriminalnoj volji učinioca dela. Stoga se prema zastupnicima ovog shvatanja učinilac pokušanog krivičnog dela kažnjava samo u slučaju pokušaja izvršenja težeg krivičnog dela na što ukazuje vrsta i visina propisane kazne u zakonu za to krivično delo. Za pokušaj se učinilac kažnjava kaznom koja je u zakonu propisana za pokušano krivično delo, ali budući da posledica dela ipak nije nastupila u konkretnom slučaju, zakonik dozvoljava sudu mogućnost da učinioca pokušanog dela blaže kazni.

ZNAČAJ POKUŠAJA U KRIVIČNOM PRAVU

U domaćem krivičnom pravu, kao uostalom i u velikom broju inostranih krivičnih zakona za pokušaj se kažnjava uvek kada se radi o krivičnim delima za koja se može izreći pet godina zatvora ili teža kazna, a u pogledu drugih krivičnih dela samo onda kada zakon izričito propisuje da će se kazniti za pokušaj tih dela. Iz ovoga proizilazi da je za obavezno kažnjavanje pokušaja odlučna težina krivičnog dela izražena u vrsti i visini propisane kazne³⁷. No,

³⁴ G.Marjanovik, Makedonsko krivično pravo, Opšt del, op.cit. str.202-203.

³⁵ Lj.Selinšek, Kazensko pravo, Splošni del in osnove posebnega dela, op.cit. str. 183.

³⁶ B.Pavišić, V.Grozđanić, P. Veić, Komentar Kaznenog zakona, op.cit. str.144.

³⁷ P.Novoselec, Opći dio kaznenog prava, op.cit. str. 278-279.

zakonodavac ovlašćuje sud da za pokušaj krivičnog dela može blaže kazniti učinioca nego za svršeno krivično delo.

To znači da pokušaj kao opšti institut krivičnog prava³⁸:

1. predstavlja nedovršeno krivično delo te kao takav znači olakšavajuću okolnost od značaja kod odmeravanja kazne učiniocu konkretnog krivičnog dela. To je, zapravo, okolnost koja se ogleda u obimu, prirodi i stepenu prouzrokovane posledice – budući da je u ovom slučaju posledica krivičnog dela potpuno izostala,
2. ima značaj kod procene stepena konkretne društvene opasnosti učinjenog krivičnog dela i ličnosti njegovog učinioca – budući da nema posledice krivičnog dela i
3. predstavlja fakultativni osnov za ublažavanje kazne, dok je nepodoban pokušaj fakultativni osnov za oslobođenje od kazne u potpunosti učinioca u konkretnom slučaju.

ZAKLJUČAK

Pravilo je da se preduzimanjem jedne ili više delatnosti koje su u zakonu određene kao elemenat bića krivičnog dela ostvaruje posledica u smislu prouzrokovane promene ili stanja u spoljnom svetu na objektu napada. No, česte su u životu situacije da usled preduzete delatnosti nekog lica, posledica krivičnog dela ipak izostaje. U takvim slučajevima postoji pokušaj krivičnog dela ili nedovršeno (nepotpuno) delo. No, moguće je takođe da se za preduzimanje radnje izvršenja zahteva prethodno stvaranje uslova i pretpostavki kroz preduzimanje pripremnih radnji kojima se omogućava ili olakšava izvršenje krivičnog dela. Realna opasnost povrede ili ugrožavanja zaštićenog dobra, kao i obim i intenzitet ispoljene kriminalne volje na strani učinioca za prouzrokovanje posledice preduzetom radnjom izvršenja, čini suštinu pokušaja i osnov kažnjivosti njegovog učinioca.

Od trenutka kada se kod učinioca pojavi misao ili ideja o ostvarenju posledice u spoljnom svetu izvršenjem krivičnog dela, pa do preduzimanja radnje izvršenja može da postoji nekoliko stadijuma (ili faza). Prvi stadijum, koji je obavezan, bez koga uopšte nema ni krivičnog dela (doduše umišljajnog dela), jeste donošenje odluke za izvršenje krivičnog dela (iter criminis). Pošto je doneta kriminalna odluka, učinilac obično odmah pristupa i izvršenju krivičnog dela, tj. preduzimanju delatnosti, jedne ili više njih, koje su u zakonu

³⁸ Lj.Selinšek, Kazensko pravo, Splošni del in osnove posebnega dela, op.cit. str.184-185.

određene kao elemenat bića krivičnog dela. Tako preduzetom delatnošću, posledica u smislu promene ili stanja u spoljnom svetu nastupi (pa postoji svršeno krivično delo) ili ona pak izostaje usled različitih okolnosti i razloga (kada postoji pokušaj krivičnog dela ili nedovršeno delo).

Tako npr. neki inostrani krivični zakoni, kao što je to Krivični zakonik Ruske federacije iz 1996. godine u članu 29. izričito razlikuju dve vrste (forme) krivičnog dela. To su: 1) dovršeno krivično delo i 2) nedovršeno krivično delo. Razmatranje pojedinih stadijuma u izvršenju krivičnog dela od značaja je naročito u situacijama kada učinilac i pored preduzete jedne ili više delatnosti (u okviru bića krivičnog dela ili van njega) ne uspe da ostvari krivično delo (odnosno da realizuje posledicu krivičnog dela na objektu napada u smislu promene ili stanja) kao što je slučaj kod pokušaja. U takvim slučajevima krivično delo je samo delimično (parcijalno) ostvareno, Ali i takve situacije nalažu potrebu za odgovarajućim krivičnopravnim rešenjima.

Iz napred navedenog proizilazi da su u procesu izvršenja krivičnog dela moguća četiri stadijuma ili faze. Ovi stadijumi su mogući samo kod umišljajno preduzetih krivičnih dela. To je i logično jer kod nehatnih krivičnih dela nema uopšte odluke učinioca da pristupi izvršenju takvog dela. Na taj način su po prirodi stvari isključene i pripremne radnje kao i pokušaj kod ove vrste krivičnih dela. Iz toga proizilazi da se nehatno izvršena krivična dela javljaju samo kao dovršena (svršena) dela. U procesu izvršenja krivičnih dela, dakle, mogući su sledeći stadijumi ili faze. To su: 1) odluka za izvršenje krivičnog dela, 2) pripremne radnje, 3) pokušaj krivičnog dela ili nedovršeno delo i 4) svršeno (dovršeno, potpuno, kompletno) krivično delo.

Pokušaj krivičnog dela (koji može da se javi kao nesvršeni, svršeni ili kvalifikovani) predstavlja umišljajno započinjanje izvršenja krivičnog dela bez prouzrokovanja posledice u spoljnom svetu. Upravo zbog toga savremeno zakonodavstvo izuzetno propisuje krivičnu odgovornost i kažnjivost učinioca pokušanog dela – samo ako se radi o pokušaju krivičnog dela za koji je propisana kazna zatvora od pet godina ili teža kazna ili kada to zakon izričito propiše.

LITERATURA

- (1) Babić, M., Marković, I. (2007). *Krivično pravo, Opšti dio*, Banja Luka: Pravni fakultet.
- (2) Čejović, B. (1985). *Krivično pravo u sudskoj praksi, Prva knjiga, Opšti deo*, Beograd: Naučna knjiga.
- (3) Čejović, B. (2002). *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd: Službeni list.
- (4) Đorđević, M., Đorđević, Đ. (2014). *Krivično pravo*, Beograd: Projuris.

- (5) Grozdanić, V., Škorić, M. (2009). *Uvod u kazneno pravo, Opći dio*, Zagreb: Pravni fakultet.
- (6) grupa autora (1995). *Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije*, Beograd: Savremena administracija.
- (7) Jovanović, Lj., Jovašević, D. (2003). *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd: Policijska akademija.
- (8) Jovašević, D. (2011). *Leksikon krivičnog prava*, Beograd: Službeni glasnik.
- (9) Jovašević, D. (2012). *Krivično pravo, Opšti deo*, Niš: Pravni fakultet.
- (10) Jovašević, D., Ikanović, V. (2012). *Krivično pravo Republike Srpske, Opšti deo*, Banja Luka: Univerzitet Apeiron.
- (11) Jovašević, D. (2013). *Praktikum za krivično pravo, Opšti deo*, Niš: Pravni fakultet.
- (12) Lazarević, Lj., Vučković, B., Vučković, V. (2004). *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Cetinje: Obod.
- (13) Mrvić Petrović, N. (2005). *Krivično pravo*, Beograd: Službeni glasnik.
- (14) Novoselec, P. (2004). *Opći dio kaznenog prava*, Zagreb: Pravni fakultet.
- (15) Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P. (2007). *Komentar Kaznenog zakona*, Zagreb: Narodne novine.
- (16) Petrović, B., Jovašević, D. (2005). *Krivično pravo Bosne i Hercegovine, Opći dio*, Sarajevo: Pravni fakultet.
- (17) Selinšek, Lj. (2007). *Kazensko pravo, Splošni del in osnove posebnega dela*, Ljubljana: Založba GV.
- (18) Službeni glasnik Republike Srbije broj: 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.
- (19) Stojanović, Z. (2001). *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd: Pravna knjiga.
- (20) Živanović, T. (1930). *Osnovni problemi krivičnog prava*, Beograd: Geca Kon.

ATTEMPTED CRIMINAL OFFENCE

Between the moment when the decision has been made to commit a criminal offence and the moment when the consequence in the outer world has been caused, there are several phases: decision, preparatory activities, attempt and completed criminal offence. Attempt represents a specific phase in the commission of criminal offence and includes the activity that constitutes the offence (made upon previously prepared decision), but without causing the actual consequence. It is a potential, facultative phase that is punishable only

in the cases of more serious criminal offences, for which punishment is prescribed by the law. In this paper, the term, types, characteristics, contents and legal nature of attempted criminal offence are discussed.

KEY WORDS: decision / commission of criminal offence / lack of consequence / attempt / criminal offence / punishment